

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпровський державний
аграрно-економічний
університет

Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

Ефективна економіка № 6, 2017

УДК 330.332: 336.717

Л. Г. Кльоба,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та аналізу

Інституту підприємництва та перспективних технологій, Національний університет «Львівська політехніка»

ЕФЕКТИВНИЙ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ - ЗАПОРУКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ

L. H. Kloba,

*Ph.D., associate professor, assistant professor of finance, accounting and analysis,
Institute of Business and Technology Policy, National University "Lviv Polytechnic"*

EFFECTIVE RISK MANAGEMENT - KEY FINANCIAL SECURITY BANK

Ризик-менеджмент - це система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику управління, направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку. Ефективний ризик-менеджмент включає: систему управління; систему ідентифікації і вимірювання; систему супроводження (моніторингу та контролю). Ефективний ризик-менеджмент – запорука належного рівня фінансової безпеки банку.

Сутність фінансової безпеки банківської діяльності полягає в забезпеченні своєчасної реалізації комплексу організаційно-управлінських, режимних, технічних і профілактичних заходів направлених на гарантування якісного захисту прав і інтересів банку, зростання статутного капіталу, підвищення ліквідності активів, забезпечення повернення кредитів, збереження фінансових і матеріальних цінностей.

Risk management - a system of risk management includes strategy and tactics of management, aimed at achieve key business objectives of the bank. Effective risk management includes management system; system of identification and measurement; support system (monitoring and control). Effective risk management - the key to a proper level of financial security of the bank.

The essence of financial security Banking is to ensure timely implementation of complex organizational and managerial, operational, technical and preventive measures aimed at guaranteeing the quality protection of rights and interests of the bank, increase the share capital, increased liquidity, ensuring repayment, maintaining financial and material values.

Ключові слова: *ризик, ризик-менеджмент, фінансова безпека, ризик-фактори, ідентифікація ризику, оцінка ризику, моніторинг ризику, контроль ризику, система управління ризиками.*

Key words: *risk, risk management, financial security, risk factors, risk identification, risk assessment, risk monitoring, control risk, risk management.*

ВСТУП

Ризик-менеджмент банку це один із основних напрямів сучасного банківського менеджменту, що вирішує завдання управління установою банку загалом, або окремими її підрозділами з урахуванням ризик-факторів, в коло яких входить створення ефективної системи управління ризиками, елементи якої взаємодіють за затвердженими правилами і в узгодженій послідовності (схемі), опираючись на певні концепції, закони, принципи і методи.

Фінансова безпека банківської діяльності тісно пов'язана з ризиками, які є невід'ємною складовою ринкової форми господарювання. На ризик як вид небезпеки, потрібно реагувати і пов'язувати його як з додатковими доходами, так і з додатковими втратами.

Фінансова безпека банку – це: сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для його фінансового стану дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей; належний стан захищеності фінансових інтересів банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

В сучасних умовах жорсткої конкурентної боротьби особливого значення для вітчизняних банків набуває необхідність підвищення ефективності ризик-менеджменту та рівня фінансової безпеки.

Фінансова безпека банку це такий стан банку, який характеризується збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються банківською установою, стійкістю до дії дестабілізуючих факторів впливу, здатністю фінансової системи забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів.

Перехід банківської системи України на шлях ринкових перетворень визначив основні пріоритети її розвитку в руслі загальносвітових тенденцій. Це привело до принципово нових економічних відносин, що закономірно сприяло необхідності постановки і вирішення українськими банками завдань, пов'язаних із значним збільшенням концентрації ризиків в їхній діяльності.

Оскільки банки, як і вся банківська система загалом, покликані уособлювати надійність і безпеку, очевидно є необхідність розроблення та впровадження прийнятних і перевірених методів формалізації і оцінки ризиків, виявлення значимих критеріїв, а також розроблення і впровадження чітко налагодженої системи прийняття рішень, що базується на отриманих даних і приводить до ефективного результату (прибуткової діяльності та позитивного іміджу банківської установи).

Мета даної статті полягає у розгляді питань пов'язаних з ризик-менеджментом та фінансовою безпекою банків в Україні, а також у необхідності привернення уваги науковців та практиків до необхідності поглиблення теоретичного обґрунтування і розробки практичних рекомендацій з даної тематики.

Об'єктом дослідження є банківська діяльність в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні засади ризик-менеджменту та фінансової безпеки банків в Україні в сучасних умовах розвитку вітчизняної банківської системи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значний внесок у розвиток теорії і практики ризик-менеджменту та фінансової безпеки українських банків зробили О.І. Барановський [3], В.Я. Вовк [4], С.О. Дмитров [5], Н. Я. Кравчук [12], Й.М. Петрович [13], С.К. Реверчук [14], Л.П. Шаповал [15] та інші. Однак окремі аспекти цієї проблеми з'ясовано не повністю, в тому числі, більш детального дослідження потребують питання підвищення ефективності ризик-менеджменту та фінансової безпеки банків в сучасних умовах. Це і зумовило вибір та підтверджує актуальність теми даної статті.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Забезпечення належного рівня фінансової безпеки передбачає, в тому числі, необхідність підвищення ефективності ризик-менеджменту банку. Сутність фінансової безпеки банківської діяльності полягає в забезпеченні реалізації комплексу організаційно-управлінських, режимних, технічних і профілактичних заходів направлених на гарантування якісного захисту прав і інтересів банку, зростання статутного капіталу, підвищення ліквідності активів, забезпечення своєчасного повернення кредитів, збереження фінансових і матеріальних цінностей.

Ризик-менеджмент - це система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику управління, направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку. Ефективний ризик-менеджмент включає: систему управління; систему ідентифікації і вимірювання; систему супроводження (моніторингу та контролю) [1].

Банківський ризик – це можливість прийняття управлінського рішення, в рамках якого можна дати вірогідну кількісну і/або якісну оцінку дії факторів невизначеності, підсумком чого є отримання банком одного з трьох економічних результатів: негативного (збиток), нульового або позитивного (прибуток).

Національний банк України під поняттям "управління ризиками" (ризик-менеджмент) розуміє процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, здійснює оцінку їх величини, виконує їхній моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків [2].

З наукової точки зору, ризик-менеджмент – це наука, що вивчає проблеми управління банківськими ризиками. Важливість і значимість систематизованих наукових знань про управління ризиками визначається тим, що вони дають змогу вчасно і якісно управляти поточною діяльністю банківської установи, прогнозувати можливі варіанти розвитку подій і відповідно з цим, розробляти стратегію і тактику функціонування банку, грамотно здійснювати постановку цілей і задач.

Ризик-менеджмент опирається на концепції, закони, принципи і методи, які лежать в його основі. Такий підхід

ґрунтується на тому, що будь-яка фінансово-кредитна установа як об'єкт управлінської діяльності є сукупністю складних соціально-технічних систем, на функціонування яких здійснюють вплив багаточисленні зовнішні і внутрішні фактори.

Ґрунтуючись на викладеному вище, ризик-менеджмент банку можна визначити як один із основних напрямів сучасного банківського менеджменту, що вивчає проблеми управління установою банку загалом, або окремими її підрозділами з урахуванням ризик-факторів, в коло яких входить створення ефективної системи управління ризиками, елементи якої взаємодіють за затвердженими правилами і в узгодженій послідовності (схемі), опираючись на певні концепції, закони, принципи і методи.

Мета ризик-менеджменту в рамках усього банку – забезпечення максимальної ефективності управління з урахуванням факторів невизначеності, які можуть як негативно, так і позитивно вплинути на досягнення банком своїх цілей. Пріоритетом при цьому є забезпечення фінансової стійкості, безпеки і стабільності банківської установи; створення, захист і збільшення багатства акціонерів банку.

Переваги ефективного ризик-менеджменту полягають в тому, що він:

- є основою для підвищення ефективності стратегічного планування;
- дає змогу уникати вартісних несподіванок;
- поліпшує результати діяльності банку, підвищує рівень фінансової безпеки;
- дає змогу оптимально використовувати ресурси;
- сприяє більшій відкритості діяльності керівництва і поліпшує комунікації;
- забезпечує вище керівництво стислим оглядом головних ризиків, а також відомостями про ресурси, які виділені для впливу на високі ризики;
- дає менеджерам ефективну і послідовну методологію вивчення ризиків;
- покращує ведення обліку банком;
- орієнтує топ-менеджмент на використання факторів ризик-можливостей для підвищення вартості банку.

В сучасних умовах ефективний ризик-менеджмент сприяє реалізації заходів направлених на виконання показників фінансової безпеки банку.

Барановський О.І. до показників фінансової безпеки банку пропонує відносити: дотримання банком нормативів НБУ; питому вагу проблемних кредитів в обсязі чистих активів банку; співвідношення високоліквідних коштів і поточних пасивів банку; співвідношення власних і залучених коштів; питома вага високоліквідних коштів у обсязі чистих активів банку; рівень ліквідності; рентабельність чистих активів; обсяг отриманого прибутку; рівень прибутковості статутного фонду та чистих активів; відношення прибутку до середньорічного капіталу; відношення прибутку до середньорічних активів; середні активи у розрахунку на одного співробітника; операційний прибуток на одного співробітника; внутрішня вартість банківських послуг; коефіцієнт ефективності використання залучених коштів [3].

Шаповал Л.П. впевнений, що «управління фінансовою безпекою банку забезпечує стан банківської установи, який характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, досягненням максимально можливої платоспроможності та стійкості банку, ліквідності його балансу, ефективної структури капіталу й найбільш прибуткових напрямів його вкладень, здатністю досягати поставлені цілі і генерувати достатні фінансові ресурси для забезпечення стійкого розвитку» [15].

Ризик-менеджмент передбачає дотримання основних принципів: зваженість, участь, безперервність, обережність.

Принцип *зваженості* означає, що серед різноманітних альтернативних варіантів банку потрібно обрати такий, що забезпечував би оптимальне співвідношення між ризиком та дохідністю відповідно загальної стратегії банку.

Принцип *участі* полягає в обов'язковому залученні до процесу управління ризиками керівників департаментів, підрозділів, спеціалістів, а також фінансових служб.

Принцип *безперервності* полягає в тому, що управління ризиками здійснюється поетапно і не повинно перериватися, оскільки постійно змінюються стан банку та його клієнтів і ділових партнерів, відбуваються цінові зміни на фінансових та товарних ринках. Тому необхідно постійно відстежувати рівень можливих ризиків та їхній вплив на очікувані результати діяльності банку.

Принцип *обережності* зумовлений тією обставиною, що оцінка ризиків здійснюється в умовах невизначеності і динамічності фінансових ринків, а також прийняттям під час оцінки ризиків певних допущень, пов'язаних із вірогідним характером ризику. Кожна виконана банком операція несе в собі ризик і має супроводжуватись здійсненням операції, що хеджує, страхує або обмежує ризик цієї операції (проведення операцій з деривативами, формування резервів тощо).

Важливе значення на думку Дмитрова С.О. також мають принципи, які повинні бути покладені в основу оцінки і управління фінансовою безпекою:

- адекватність оціночних параметрів сутності процесів, які є предметом аналізу;
- комплексність (облік всіх факторів, які впливають на ту чи іншу небезпеку або загрозу);
- виділення головних елементів наявних або потенційних небезпек і загроз;
- послідовність оціночних заходів;
- можливість вжиття необхідних попередніх попереджувальних, профілактичних або корегуючих заходів щодо виявлених чи потенційно можливих небезпек і загроз [5].

Система управління ризиком в банку складається з двох субсистем: керованої – об'єкт управління та керуючої – суб'єкта управління.

Об'єктом управління в ризик-менеджменті є конкретний майновий або немайновий інтерес банку (активи, зобов'язання, репутація банку тощо), розкид ймовірного результату якого в умовах невизначеності коливається навколо

очікуваного значення, що в остаточному підсумку позначається на доходах банку.

Об'єктами управління можуть бути: грошові кошти, які перебувають у діловому обігу комерційного банку; пов'язані з ними ризики; економічні відносини між банком та іншими суб'єктами господарювання.

Суб'єкт ризик-менеджменту – це особа, структурний підрозділ, організаційна одиниця банку або інший орган управління, що безпосередньо чи опосередковано на основі використання специфічних трудових, інформаційних, матеріальних і фінансових ресурсів задіяні (беруть участь і/або зацікавлені) в розробленні, реалізації та контролі втілення стратегії управління ризиками комерційного банку.

Залежно від функціональних обов'язків та приналежності до банку, суб'єктів ризик-менеджменту можна поділити на чотири групи: стосовно участі в процесі управління: безпосередні учасники та наглядові органи; за функціональними ознаками: управлінці та безпосередні виконавці; відносно цільових інтересів: виконавці та зацікавлені особи; причетності до банку: внутрішні та зовнішні.

Мета ризик-менеджменту – сприяти підвищенню вартості власного капіталу банку, одночасно забезпечуючи досягнення цілей багатьох зацікавлених сторін (клієнтів та ділових партнерів, керівництва, працівників, спостережної ради і акціонерів (власників), органів банківського нагляду, рейтингових агентств, інвесторів, кредиторів та інших сторін).

Процес ризик-менеджменту в банках організують таким чином, щоб були охоплені всі його структурні шаблі та рівні – від вищого керівництва банківської установи (спостережної ради та правління банку) до рівня, на якому безпосередньо приймають та/або генерують ризик. Функції підрозділів чітко визначають та документують для уникнення конфлікту інтересів між ними.

Оцінку ризиків здійснює та/або підтверджує незалежна служба – підрозділ з ризик-менеджменту – операційний (тобто не функціональний) підрозділ банку, в якому зосереджені функції управління ризиками конкретного банку. Основною вимогою до цього підрозділу є його повна незалежність (структурна та фінансова) від підрозділів банку, які приймають ризик (фронт-офісів) та підрозділів, які реєструють факт прийняття ризику та контролюють його величину (бек-офісів). Крім цього, керівнику підрозділу з ризик-менеджменту надається достатньо високий статус в банку задля забезпечення його незалежності від керівників інших операційних чи функціональних підрозділів.

Система ризик-менеджменту банку охоплює такі елементи, як: точки контролю (відповідним чином згрупованих банківських операцій, які генерують ризик), набір засобів і методів оцінки цих ризиків, їх прогнозування, інструментарій з обмеження і зниження даних ризиків, форми моніторингу і прогнозування ризиків, інформаційні потоки і організаційну структуру, побудовану за функціональною ознакою, і яка забезпечує роботу певної системи.

З метою підвищення ефективності системи ризик-менеджменту та рівня фінансової безпеки банку необхідно забезпечити вирішення таких основних завдань: оптимізувати співвідношення потенційних можливостей, ризиків, розміру капіталу і темпів зростання банку; реалізовувати системний підхід до оцінки і управління ризиками; співвідносити ризики і потенційні можливості для досягнення як найкращих результатів; покращувати керованість банку за допомогою створення адекватної структури контролю.

Важливою складовою системи ризик-менеджменту є інструментарій

управління ризиком – диференціація, диверсифікація, лімітування, страхування, самострахування, сек'юритизація тощо. До цього питання банки підходять по-різному, враховуючи внутрішні та зовнішні фактори: розмір свого потенціалу, ризикованість вкладень, тенденції розвитку економіки в цілому і галузей зокрема, перспективи розвитку регіону та ін.

Визначення точок контролю передбачає: виявлення основних операцій, які слугують генераторами ризиків; введення загальних термінів ризик-менеджменту – визначення всіх видів ризиків, які можуть впливати на банк; узгодження певного переліку ризиків зі всіма банківськими підрозділами; встановлення надійних засобів комунікації між підрозділами.

Цей процес повинен передбачати спочатку виділення областей ризику, які повинні переглядатися в рамках побудованої системи взаємодії підрозділів за оцінкою, контролем і управлінням ризиками для отримання найточнішої картини і здійснення максимально ефективного управління.

Відповідне і правильне виявлення і оцінювання ризиків має бути основою для ризик-менеджменту банку. Оцінка ризиків підрозділяється на два взаємодоповнюючих один одного види: якісна, головна задача якої полягає у визначенні чинників ризику і обставин, що призводять до ризикових ситуацій, і кількісна, яка дає змогу обчислити розміри окремих ризиків і ризику банківського портфеля в цілому. Стандарти для виявлення і оцінки ризиків, характерних для окремих підрозділів або відділів, мають збігатися з основними методами, прийнятими в банку.

Система управління ризиками підкріплюється методами їх мінімізації і

обмеження, які представлені двома великими групами: загальні і специфічні. За способом впливу, відповідно, на активні і пасивні.

До загальних методів управління ризиками належать: диверсифікація, мінімізація ризиків на основі встановлення лімітів, страхування, хеджування. Специфічні методи управління ризиками зумовлені особливостями їх видів.

До інструментів управління ризиками належить також набір заходів із

запобігання наслідків реалізації ризиків (контрзаходи) на випадок виходу ризиків за допустимий рівень. По-перше, необхідно забезпечити безперебійну роботу банку. Оскільки кінцевою реалізацією ризиків є виникнення проблем з ліквідністю, то, насамперед, до таких заходів повинні бути віднесені способи створення "подушки" ліквідності до моменту здійснення ризику. Пріоритетність і масштаби використання таких методів визначаються зі врахуванням їх вартісної оцінки і репутації банку, а також масштабів прогнозованого "провалу" з ліквідності, внаслідок реалізації ризику, і часового періоду до

його настання.

Одним з найважливіших елементів управління ризиками є ефективний внутрішній контроль діяльності підрозділів, що дає змогу забезпечити ефективність і законність банківських операцій, точність і достовірність управлінської інформації [14].

Порядок контролю передбачає: контроль персоналу; контроль технологічного рівня, що забезпечує управління ризиками; контроль виконання встановлених обмежень і усунення ризиків; контроль дотримання законодавства.

Процес ризик-менеджменту – це систематичне використання наявних у розпорядженні менеджерів методів, способів і прийомів для вирішення завдань, що стосуються ризиків.

Управління ризиками – це процес із чітко визначеними етапами, за допомогою якого менеджери можуть чітко уявити ризики, з якими стикається банк.

Процес ризик-менеджменту в банку охоплює наступні етапи: установлення контексту ризиків; ідентифікація ризиків; виявлення і розпізнавання ризиків та їх джерел; вимірювання ризиків (аналіз і оцінка): якісна/кількісна оцінка ризиків; вплив на ризик (вибір методів і стратегій); моніторинг ризиків: повсякденний моніторинг лімітів з ризиків, перевірка основних розмірів ризиків і ризиків, що не підлягають кількісній оцінці; комунікації і консультування: регулярне надання інформації про ризики.

Встановлення контексту ризику – на цьому етапі визначають стратегічні і тактичні цілі банку стосовно управління банківською установою в умовах невизначеності. Ідентифікація ризиків – етап, мета якого одержати потрібну інформацію про структуру, властивості об'єкта і наявні ризики. Зібраної інформації має бути достатньо для того, щоб приймати адекватні рішення на таких стадіях. Оцінка – це кількісний опис виявлених ризиків, у процесі якого визначають такі характеристики, як імовірність і розмір можливих наслідків. Водночас формують набір сценаріїв розвитку несприятливих ситуацій. Для різних ризиків можна побудувати функцію розподілу ймовірності настання наслідків залежно від їх розміру.

Вплив на ризик – застосування конкретних заходів попередження і мінімізації ризику. Активне управління ризиками передбачає вирішення і прийняття банком відповідних стратегій, таких як: уникнення ризику – це свідоме рішення не піддаватися певному виду ризику (але уникнути ризику вдається не завжди); запобігання ризику, що зводиться до дій, які застосовують для зменшення вірогідності втрат і для мінімізації їх наслідків. Такі дії можуть проводитися до завдання збитку, під час нанесення збитку і після того, як він трапився; прийняття ризику, яке полягає в покритті збитків за рахунок власних ресурсів; перенесення ризику полягає в перенесенні ризику на інших осіб.

Важливе значення необхідно надавати обмеженню ризиків – розробленню адекватної системи лімітів з ризиків, що підлягають кількісній оцінці. Моніторинг – означає незалежну систему оцінки і контролю за ризиком з механізмом зворотного зв'язку. Моніторинг реалізується через інформаційні посадові звіти, внутрішній та зовнішній аудит й аналітику.

У ризик-менеджменті готових рецептів немає і бути не може, але, знаючи його методи, прийоми, способи рішення тих або інших задач, можна досягти відчутного успіху в конкретній ситуації. Тому ефективний ризик-менеджмент розглядають як мистецтво управління в умовах невизначеності, а також як запоруку фінансової безпеки банку.

У стратегії ризик-менеджменту важливо застосовувати низку правил, на підставі яких здійснюють вибір того або іншого прийому управління ризиком і варіанта рішень: максимум прибутку; оптимальне поєднання прибутку і величини ризику; оптимальна вірогідність результату.

Кінцевою метою управління ризиком є забезпечення належного рівня фінансової безпеки та отримання найбільшого прибутку за оптимального, прийняттого для банку співвідношення прибутку і ризику, що відповідає цільовій функції підприємництва.

Узагальнюючи досвід щодо впровадження комплексної системи ризик-менеджменту, треба відзначити, що необхідними умовами організації управління ризиками є: правильна система розподілу повноважень; пророблені посадові інструкції; досконалі канали передачі інформації.

Ризик-менеджмент тісно пов'язаний із вирішенням завдань направлених на забезпечення належного рівня фінансової безпеки банку.

Вовк В.Я. стверджує що «в умовах посилення макроекономічної нестабільності, зростання зовнішніх та внутрішніх загроз фінансова безпека банку є важливим інструментом реалізації його інтересів та пріоритетних цілей, нарощування фінансового потенціалу для кількісного та якісного зростання, зміцнення позицій на ринку банківських послуг, забезпечення нормального функціонування та сталого розвитку» [4].

Дмитров С.О. вважає, що «фінансова безпека банку – це захист фінансових інтересів банку, його фінансової стійкості і середовища, в якому він функціонує» [5].

Фінансова безпека банку – це: сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для його фінансового стану дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей; належний стан захищеності фінансових інтересів банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує [3].

Фінансова безпека банку обумовлена рівнем підтримання ліквідності, впровадженням фінансових інновацій, охороною інформації, збереженням активів, забезпечення прибутковості.

На думку Кравчук Н.Я. фінансовій безпеці вітчизняних банків загрожують [12]: недостатність власних коштів; цілеспрямований підрив їх ділової репутації; неповернення виданих кредитів, правова неврегульованість цього напрямку банківської діяльності, а також недосконалі оцінка кредитних ризиків; відсутність у банків даних про недобросовісних

позичальників; маніпулювання з кредитними картками, банкоматами; недосконалість у підборі кадрів; надання фіктивної інформації клієнтами; використання фальшивих векселів, цінних паперів і гарантійних листів; вторгнення до банківських комп'ютерних мереж; витік ділової інформації; недосконалість структур забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки банківських установ; недостатність висококваліфікованих фахівців з питань банківсько-кредитної сфери в правоохоронних органах.

Фінансовій безпеці українських банків також загрожує відсутність ретельного аналізу ситуації, невміння обирати партнерів і перевіряти їх надійність, прогнозувати динаміку розвитку подій на фінансовому ринку.

До внутрішніх загроз фінансовій безпеці банків відносяться: розтрата коштів банківськими службовцями; незаконне привласнення доходу; маніпуляції з витратами; зловживання реальними активами банку чи клієнта; дії, що виходять за межі повноважень управлінського персоналу; підrobка документів або внесення до них фіктивних записів; незаконні бухгалтерські записи тощо.

На рівень ризиків впливає та становить загрозу фінансовій безпеці українських банків: нераціональна структура підрозділів, що займаються проведенням активних операцій; неврахування внутрішніми положеннями та процедурами визначення якості активів усіх особливостей, притаманних процесу кредитування чи господарській діяльності банку, не передбачення проведення оцінки позичальників за галузевими та географічними ознаками діяльності; неналежне здійснення аналізу кредитного портфеля чи його неефективне здійснення; завищений рівень концентрації кредитів, спрямованих в одну галузь, яка до того ж може перебувати в стані занепаду; недотримання принципу МСБО щодо відображення операцій за їх економічною суттю, а не за формою; проведення операції за укладеними угодами, якими передбачено надання (на нечітко визначених умовах) авансу на значний або невизначений термін; наявні проблеми, пов'язані з регіональним розміщенням підрозділів банку та недостатнім контролем за кредитами, що ними надаються; ускладнення із просуванням на ринок специфічних банківських продуктів.

Чинниками пов'язані з недоотриманням надходжень, які можуть спричинити проблеми для фінансової безпеки банку, є: відволікання значної ресурсної бази в неприбуткові активи, що негативно впливає на рівень надходжень; відчутний вплив ринкових ризиків, наприклад, валютного чи відсоткового (якщо банк сподівається переважну частину доходів одержати завдяки проведенню в разі зміни кон'юнктури ринку або економічної ситуації певних операцій, скажімо, валюто обмінних, він ризикує взагалі не дочекатися цієї частини доходів, адже коливання курсу може виявитися незначним); неефективна політика банку в галузі ціноутворення (встановлення неадекватних відсоткових ставок за депозитами та кредитами; надання позичок, обслуговування інсайдерів та окремих клієнтів на пільгових умовах); залежність обсягу надходжень від разових, нетрадиційних операцій; залучення дорогих ресурсів на ринку міжбанківських кредитів з метою підтримання обов'язкових економічних нормативів [12].

Проблеми, пов'язані з ліквідністю, які будуть мати значний негативний вплив на рівень ризиків та фінансову безпеку, можуть виникати з таких причин: неспроможність банку планувати ліквідність і завчасно прогнозувати можливу незбалансованість між строками й сумами погашення розміщених активів і строками й сумами виконання зобов'язань (ця причина може мати місце через відсутність або неякісний аналіз розривів між активами і пасивами, неналежне вивчення грошових потоків клієнтів, особливостей їх ділової активності тощо); значна залежність від поточних пасивів при вкладеннях у довгострокові активи; суттєва залежність від субординованого боргу за наявності значного ризику його не відновлення після настання строку повернення; низька репутація на міжбанківському ринку; відсутність плану дій підрозділів банку на випадок кризи ліквідності.

У разі виникнення проблем, пов'язаних із втратою капіталу, насамперед, з метою недопущення зниження рівня фінансової безпеки, слід уникати: неадекватного збільшення капіталу зростання активів (під час прискореного нарощування активів банки часом не приділяють належної уваги відповідному збільшенню власного капіталу, що негативно позначається й на нормативних показниках); конфлікту інтересів між акціонерами банку; зменшення обсягу капіталу внаслідок виплати надто великих дивідендів чи повернення банком коштів, залучених на умовах субординованого боргу; значного обсягу вкладень в основні засоби; втрат, пов'язаних із потребою створення необхідних резервів під активні операції внаслідок погіршення їх якості.

Серед причин, через які можуть виникати проблеми, пов'язані з ринковими ризиками виділяють: недостатні або невідповідні потребам банку інформаційні системи управління; неочікувану загрозу валютного, відсоткового та інших ризиків; неглибоке розуміння працівниками банку природи комплексних ризиків.

Окрім цього сигналами про можливе виникнення в банку серйозних проблем і на які керівництво банківської установи має негайно відреагувати, а саме є: недостатній рівень надходжень (призначених як для функціонування банку, так і для створення необхідних резервів); розмір капіталу, неадекватний обсягу операцій, що проводить банк, та ризику, який він бере на себе, здійснюючи їх; виникнення тенденції до збільшення обсягу проблемних активів, передусім – кредитів; поява тенденції до зменшення обсягу коштів, які традиційно становлять ресурсну базу банку; зниження рейтингу.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Банківський ризик – можливість прийняття раціонального/ нераціонального управлінського рішення, в рамках якого можна дати вірогідну кількісну і/або якісну оцінку дії факторів невизначеності і, як наслідок, отримати один з трьох економічних результатів: позитивний (прибуток), нульовий або негативний (збиток).

Ризик-менеджмент є комплексним поняттям, і його необхідно розглядати: з наукової точки зору, як явище, як процес, як систему, як мистецтво та як апарат управління. Кожен з цих напрямів має власний дослідницький інструментарій. Неможливо створити ефективну систему ризик-менеджменту без дослідження економічної суті ризику. Існує три підходи щодо трактування цього поняття: як вірогідність втрати активів банку; як загроза втрати прибутку банку; як невпевненість кредитора у спроможності боржника виконати умови угоди. Актуальним є визначення складових елементів системи ризик-менеджменту, його процесуальних процедур та інструментарію в розрізі загально-банківської системи управління ризиками, в тому числі з метою підвищення фінансової безпеки банку.

Процес управління ризиком включає такі етапи: ідентифікація, оцінка, управління, моніторинг. Результатом

виявлення ключових ризиків повинна стати карта ризиків, в якій міститься інформація про вірогідність настання ризикової події та її значимість. Основними прийомами управління ризиками є уникнення, зниження, передача та утримання ризиків. Комплексний підхід до управління ризиками – це базована на аналізі інформації про ситуацію на ринку програма конкретних заходів спрямованих на отримання оптимального прибутку за допустимого рівня ризику, а також підвищення рівня фінансової безпеки банку.

Фінансова безпека банківської діяльності тісно пов'язана з ризиками, які є невід'ємною складовою ринкової форми господарювання. На ризик як вид небезпеки, потрібно реагувати і пов'язувати його як з додатковими доходами, так і з додатковими втратами.

Фінансова безпека банку – це: сукупність умов, за яких потенційно небезпечно для його фінансового стану дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей; належний стан захищеності фінансових інтересів банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує.

З метою підвищення ефективності системи ризик-менеджменту та рівня фінансової безпеки банку необхідно забезпечити вирішення таких основних завдань: оптимізувати співвідношення потенційних можливостей, ризиків, розміру капіталу і темпів зростання банку; реалізовувати системний підхід до оцінки і управління ризиками; співвідносити ризики і потенційні можливості для досягнення як найкращих результатів; покращувати керованість банку за допомогою створення адекватної структури контролю.

Розглянуті у даній статті питання підтверджують необхідність подальших досліджень особливостей, проблем та перспективних напрямів вдосконалення ризик-менеджменту, в тому числі, з метою підвищення фінансової безпеки банку.

Література.

1. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затверджені постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/104.pdf.
2. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені постановою Правління Національного банку України 02.08.2004 р. № 361 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/361.pdf.
3. Барановський О. І. Філософія безпеки [Текст] : монографія : в 2-х т. Т. 2. Безпека фінансових інститутів. – К. : УБС НБУ, 2014. – 715 с.
4. Вовк В.Я. Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки банку [Текст] / В.Я. Вовк // Проблеми економіки. — 2012. — №4. — С. 200—204.
5. Дмитров С. О. Управління фінансовою безпекою комерційного банку [Текст] / С. О. Дмитров // Фінансовий простір. – № 2 (6). – 2012. – С. 11 – 15.
6. Кльоба Л. Г. Застосування системи збалансованих показників в управлінні інвестиційною безпекою банку [Текст] / Л. Г. Кльоба // Науковий вісник НЛТУ : зб. наук.-техн. пр. - Львів, 2008. – Вип. 18.1. – С. 133–141.
7. Кльоба, Л. Г. Ризик - менеджмент комерційного банку [Текст] / Л. Г. Кльоба, В. Л. Кльоба // Науковий вісник НЛТУ : зб. наук.-техн. пр. - Львів, 2008. - Вип. 18.9. - С. 213-223.
8. Кльоба, Л. Г. Ризик-менеджмент банківської інвестиційної діяльності [Текст] /Л. Кльоба // Вісник НБУ. – 2010. – № 1. – С. 44–47.
9. Кльоба Л.Г. Збалансована система показників як ефективний інструмент управління кадровою безпекою банку [Текст] / Л.Г. Кльоба // Вісник НБУ, №4, 2014, С. 68-72.
10. Кльоба Л.Г. Фінансова безпека і ризики банківської інвестиційної діяльності [Текст] / Л.Г. Кльоба // Інвестиції: практика та досвід, № 12, 2016, С. 6-12.
11. Кльоба Л.Г. Інноваційна політика та безпека банку [Текст] / Л.Г. Кльоба // Ефективна економіка, № 7, 2016, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
12. Кравчук, Н. Я. Фінансова безпека: навч.-метод. посібн. [Текст] /Н. Я. Кравчук, О. Я. Колісник, О. Ю. Мелих.– Тернопіль: Вектор, 2010.– 277 с.
13. Петрович Й. М. Класифікація ризиків та оцінка ефективності менеджменту персоналу банку [Текст] / Й. М. Петрович, Л. Г. Кльоба, В. Л. Кльоба // Національний університет "Львівська політехніка". Вісник... : збірник наук. праць. № 727. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – Львів, 2012. – С. 111-118.
14. Реверчук С. К., Кльоба Л. Г., Паласевич М. Б. Управління і регулювання банківською інвестиційною діяльністю: наукова монографія [Текст] / За ред. д.е.н., проф. С. К. Реверчука. — Львів, 2007 : Тріада плюс — 352 с.
15. Шаповал Л.П. Напрями оптимізації менеджменту фінансової безпеки комерційного банку [Текст] /Л.П. Шаповал, В.С. Корніяш // Глобальні та національні проблеми економіки – 2016. - № 9. – С. 730-736.

References.

1. The National Bank of Ukraine (2004), "Guidelines for the inspection of banks' risk assessment system", approved by the National Bank of Ukraine of 15.03.2004. Number 104 [Online], available at: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/104.pdf.
2. The National Bank of Ukraine (2004), "Guidelines on the organization and functioning of Risk management in banks of Ukraine", approved by the Board National Bank of Ukraine 02.08.2004 p. Number 361, [Online], available at: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/361.pdf.
3. Baranovskyi, O. I. (2014), *Filosofia bezpeky* [Philosophy security] vol. 2, Security financial institutions, UBS NBU, Kyiv, Ukraine, p. 715.
4. Vovk, V.Ya. (2012), "The theoretical basis to ensure the financial security of the bank", *Problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 200 -

- 204.
5. Dmytrov, S. O. (2012), "Managing financial security of commercial banks", *Finansovyi prostir*, vol. 2 (6), pp. 11 – 15.
 6. Kloba, L. H. (2008), "Applying Balanced Scorecard to manage security investment bank", *Naukovyi visnyk NLTU*, vol. 18.1, pp. 133–141.
 7. Kloba, L. H. (2008), "Risk - Management of Commercial Bank", *Naukovyi visnyk NLTU*, vol. 18.9, pp. 213-223.
 8. Kloba, L. H. (2010), "Risk management investment banking", *Visnyk NBU*, vol. 1, pp. 44–47.
 9. Kloba, L.H. (2014), "Balanced Scorecard as an effective tool for managing the bank's personnel security", *Visnyk NBU*, vol. 4, pp. 68-72.
 10. Kloba, L.H. (2016), "Balanced Scorecard as an effective tool for managing the bank's personnel security", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 12, pp. 6-12.
 11. Kloba, L.H. (2016), "Innovation Policy and Security Bank", *Efektivna ekonomika*, vol. 7, [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua>
 12. Kravchuk, N. Ya. Kolisnyk, O. Ya. And Melykh, O. Yu. (2010), *Finansova bezpeka* [Financial security], Vektor, Ternopil, Ukraine, p. 277.
 13. Petrovych, Y. M. Kloba, L. H. and Kloba, V. L. (2012), "Risk classification and evaluation of personnel management of the bank", *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, vol. 727, Lviv, Ukraine, pp. 111-118.
 14. Reverchuk, S. K. Kloba, L. H. and Palasevych, M. B. (2007), *Upravlinnia i rehuliuвання bankivskoiu investytsiinoiu diialnistiu* [Control and regulation of banking investment activity], Triada plus, Lviv, Ukraine, p. 352.
 15. Shapoval, L.P. and Korniiash, V.S. (2016), "Directions optimize the management of financial security of commercial banks", *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 9, pp. 730-736.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2017 р.

ТОВ "ДКС Центр"

Брошу